

Kooperatifçilik ve Ahi Birlikleri

Nilüfer Serinikli¹

Öz

Modern anlamda kooperatifçilik hareketi 1844 yılında İngiltere’de 28 dokuma işçisi tarafından kurulan “tüketim kooperatifi” ile başlamıştır. Kooperatifçilik hareketi önce Avrupa ülkelerine daha sonra diğer ülkelere yayılmıştır. Türkiye’de ise, modern anlamda kooperatifçilik hareketi Cumhuriyetten sonra M. Kemal Atatürk ile başlamıştır. Ancak, ülkemizde Cumhuriyetten önce de kooperatifçiliğe benzer faaliyetler bulunmaktadır. Kooperatifçiliğe benzer faaliyetlerden biri “Ahi Birlikleri”dir. Ahi Birlikleri, 13. Yüzyılda Ahi Evran tarafından kurulmuş ahlakla sanatı birleştiren bir teşkilattır. Bu teşkilat karşılıklı yardım ve dayanışma, eşit kazanç, üyelerinin eğitimi, kaliteli ve ucuz mal üretimi, aracsız ürün pazarlama gibi kendine has özellikleri ile kooperatiflere benzemektedir. Bunun yanında devlet kurma, orduya eğitilmiş asker yetiştirme ve toplum düzenini sağlama gibi özellikleri ile de kooperatifleri aşan kuruluşlardır.

Anahtar Kelimeler: Kooperatifçilik, Ahi Birlikleri, Ahi Evran.

Cooperative And Akhi Organizations

Abstract

The cooperative movement in the modern sense has been started by “consuming cooperative” founded by 28 weaving workers in England in 1844. The cooperative movement has spread first to the European countries then to the other countries. In Turkey, the cooperative movement in the modern sense has started with M. Kemal Atatürk after the proclamation of the Republic . Yet, there had been some similar cooperative attempts in our country before proclamation of the Republic. One of the similar attempts is “Akhi Organizations”. Akhi Organizations is an organization combining morality and art and founded by Ahi Evran in 13th century. This organization with its unique qualities such as mutual assistance and solidarity, equal income, member education, qualified and cheap goods production, first-hand marketing resembles to the cooperatives.

Keywords: Cooperative, Akhi Organizations, Ahi Evran.

¹ Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Uzunköprü Uygulamalı Bilimler MYO, niluferserinikli@trakya.edu.tr

1. Giriş

Dünyada bugünkü anlamda modern kooperatifçilik hareketi, kapitalizmin düzenleyicisi olarak 19. Yüzyılda İngiltere’de başlamıştır. O yıllarda, İngiltere’de ilkel bir kapitalizm hüküm sürmekte olup, emek sermaye karşısında ve işçiler kapitalistler karşısında zayıf duruma düşmüştür. Kapitalistlere karşı ekonomik açıdan kendilerini korumak amacıyla, İngiltere’nin Rochdale kasabasında yaşayan 28 dokuma işçisi bir araya gelerek 1844 yılında “tüketim kooperatifi” kurmuşlardır. Böylece, İngiltere’de tüketim kooperatifçiliği hareketi ve dünyada kooperatifçilik hareketi başlamıştır. Aynı dönemde, Fransa’da üretim kooperatifçiliği ve Almanya’da kredi kooperatifçiliği ortaya çıkmıştır. Daha sonra, kooperatifçilik hareketi tüm dünyaya yayılmıştır (Mülayim 2013: 32).

Ülkemizde modern anlamda kooperatifçilik hareketi Cumhuriyet döneminde başlamış olup, kooperatifçiliğin kurulması ve yayılması M. Kemal Atatürk’ün öncülüğünde olmuştur (Mülayim 2013: 55). Türkiye’de modern anlamda kooperatifçilik hareketi Cumhuriyetten sonra başlamış olsa da, Cumhuriyetten önce de kooperatif benzeri kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluşlardan biri 13. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devletinin sonlarına doğru kurulan Ahi Birlikleri’dir. Ahi Birlikleri bugünkü çağdaş kooperatifçiliğin benimsediği karşılıklı yardım ve dayanışma, fedakârlık, kardeşlik, eşit kazanç, âdil fiyat politikası, üyelerin eğitimi (Hazar 1990: 90), kaliteli ve ucuz mal üretimi, üyelerine kredi imkânı sağlama, zarara veya felakete uğrayan üyelere yardım, toplumsal düzen ve huzur sağlama gibi özellikleri ile kooperatifçiliğin başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Yüksel 2005: 193). Bununla birlikte, devlet kuran, orduya eğitilmiş asker yetiştiren, sosyal adaleti sağlayan, asayiş koruyan, işçi-işveren ilişkilerini ayarlayan, piyasayı düzenleyen vb. özellikleri ile kooperatifleri aşan kuruluşlar olmuşturlar (Özcan 2007: 53).

Araştırmanın amacı, dünyada ilk olarak Avrupa’da kurulmuş olan kooperatifleri ve Ahi Birliklerini incelemek, aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirlemek ve Ahi Birliklerinin bir kooperatif denemesi olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaçla, kooperatiflerin amacı, özellikleri,

ilkeleri, yönetimi ve denetimi ile Ahi Birliklerinin tarihi gelişimi, amacı, teşkilat yapısı, ilke ve uygulamaları ele alınmış ve iki kurum arasındaki benzer ve farklı yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Kooperatifçilik Kavramı ve İlkeleri

Kooperatifçilik kelime anlamı olarak Latince “Cooperatio” kelimesinden türetilmiştir. Latince “Cooperatio”, “işbirliği” anlamına gelmektedir. Genel olarak işbirliği “bir amaç için birlikte çalışma” olarak tanımlanmaktadır. Kooperatiflerde işbirliği ise, devlet yardımı olmadan tarafsız ve adil ilkelerle kişilerin meydana getirdikleri gönüllü birleşmelerdir (Çıkın ve Karacan 1994: 1).

İşbirliği modeli olan kooperatifler bencilliği önleyen, özgeciliği besleyen, nefsi islah eden, karşılıklı yardım ve dayanışmayla hizmet eden insani ve ahlaki kuruluşlardır (Hazar 1990: 70). Bu kuruluşların emek ve sermaye birikiminin sağlanması, aracılık kazancının azaltılması veya ortadan kaldırılması, adil bir gelir dağılımının sağlanması, düşük faizle kısa ve uzun vadeli ayni ve nakdi kredi sağlanması, kaliteli ve uygun fiyatlı ürün üretilmesi, ürünlerin pazarlanması, haksız rekabetin önüne geçilmesi, ortakların kültür düzeyinin yükseltilmesi, ortaklara kendi kendilerini yönetme yeteneğinin kazandırılması gibi çeşitli yararları bulunmaktadır (Serinikli 2009: 20).

Kooperatifler, sosyal içeriği olan örgütlerdir. Ancak, yardım derneği, vakıf veya dostluk cemiyeti değildir. Kooperatifler, diğer işletmeler gibi ekonomik faaliyetlerini ekonomik yollardan gerçekleştiren ekonomik örgütlerdir (Rehber 2011: 66).

Kooperatiflerin asıl amacı, sermaye şirketlerinde olduğu gibi daha fazla kâr elde etmek değil, ortakları olan üretici veya tüketicilere daha iyi hizmet etmektir. Kooperatiflerin bu amacı yerine getirebilmesi için kooperatifçilik ilkelerini uygulamaları gerekmektedir. Kooperatifçilik ilkeleri ilk kez 1844 yılında İngiltere’de Rochdale öncülükleri tarafından kurulan tüketim kooperatifi ile ortaya çıkmıştır. Bu ilkeler, bugün bilinen uluslararası kooperatifçilik ilkelerinin temelini

oluşturmaktadır (İnan 2008: 52). Uluslararası kooperatifçilik ilkeleri en son 1995 yılında Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) tarafından 7 ilke olarak belirlenmiştir. Bu ilkeler (Mülayim 2013: 52);

Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi; Kooperatifler gönüllü kuruluşlar olup, hiç kimse başkaları tarafından kooperatife girmeye ya da kooperatiftan çıkmaya zorlanamaz. Ancak, bireyler kendi istekleri doğrultusunda gönüllü olarak kooperatife girer veya kooperatiftan çıkarlar. Kooperatife girişler, kooperatif faaliyetlerinden yararlanabilecek ve kooperatif ortaklığının sorumluluğunu kabul eden cinsel, ırksal, dinsel, siyasal ve sosyal ayırım yapılmaksızın herkese açıktır.

Ortağın Demokratik Yönetimi İlkesi; Kooperatifler demokratik kuruluşlar olup, bir ortağın sermayesi ne olursa olsun bir oy hakkı vardır. Kooperatifler, onu kuran ve sahibi olduğu ortaklar tarafından yönetilmektedir. Kooperatiflerde en yetkili organ genel kuruldur. Genel kurul oy kullanma yetkisine sahip tüm ortaklar tarafından oluşmaktadır. Genel kurulda ortaklar kendi aralarından demokratik olarak yönetim ve denetim kurullarını seçerler. Yönetime ve denetime seçilen temsilciler, kooperatif ortaklarına karşı sorumludurlar.

Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi; Ortaklar, kooperatifin sermayesine adil bir biçimde katılırlar ve bu sermayeyi genel kurulda demokratik olarak kontrol ederler. Kooperatif sermayesinin en az bir kısmı kooperatifin ortak mülkiyetinde olup, bu kısım hiçbir şekilde ortaklara dağıtılmaz. Ortaklar, kooperatife ortak olmak koşulu ile ortaklık payı alırlar. Kooperatif, ortaklık paylarına karşılık eğer faiz veriyorsa sınırlı oranda faiz vermektedir. Kooperatifin yılsonunda elde ettiği kârın asgari bir kısmı, öncelikle kooperatifin uzun süre yaşayabilmesi için dağıtılmayan yedek akçeye aktarılmaktadır. Daha sonra geriye kalan kârın bir bölümü ortaklara alış-veriş oranında risturn olarak ve diğer bir bölümü de ortaklarca onaylanan kooperatifin diğer faaliyetlerini desteklemek için ayrılmaktadır.

Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi; Kooperatifler özerk, karşılıklı yardıma dayanan ve ortakları tarafından yönetilen bağımsız kuruluşlardır. Kooperatifler, devlet ve diğer kuruluşlarla anlaşma yapmaları veya dış kaynaklardan sermaye sağlamaları durumunda, kooperatiflerin özerkliğine ve demokratik yönetimlerine zarar getirmeyecek şekilde gerçekleştirirler.

Eğitim, Öğretim Ve Bilgilendirme İlkesi; Kooperatifler, ortaklarına, seçilmiş ve atanmış yöneticilerine ve çalışanlarına eğitim ve öğretim olanağı sağlarlar. Ayrıca, kooperatifçiliğin yapısı, ilkeleri ve yararları konusunda kamuoyunu, gençleri ve toplumun kamuoyu önderlerini bilgilendirirler.

Kooperatifler Arası İşbirliği İlkesi; Kooperatifler, ortaklarına daha iyi hizmet edebilmek, küresel şirketlerle rekabet edebilmek ve tümüyle kooperatifçilik hareketinden beklenen yararları sağlayabilmek için yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde tabandan gelen bir örgütlenme şekli gerçekleştirirler.

Toplumsal Sorumluluk İlkesi; Kooperatifler ortakları tarafından onaylanan politikalar aracılığıyla toplumun sürdürülebilir kalkınması için çalışırlar. Kooperatifler ekonomik sorumluluklarının yanında yasal, ahlaki ve gönüllü sorumluluklarını da yerine getirmelidirler. Bu doğrultuda, kooperatifler sadece ortaklarının çıkarlarını değil, içinde yaşadıkları toplumun da çıkarlarını düşünmektedirler.

Kooperatiflerin başarıya ulaşabilmesi ve ortaklarına daha iyi hizmet edebilmesi için bu ilkelerin eksiksiz bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Kooperatifçilik ilkelerinin birinin eksik uygulanması ya da hiç uygulanmaması diğer ilkelerin de uygulanmasını olumsuz yönde etkileyecektir. Örneğin; özellikle gelişmekte olan ülkelerde devlet kooperatiflerin yönetimine müdahale etmekte ve kooperatiflerin özerklik ve bağımsızlık ilkesini zedelemektedir. Kooperatiflerin özerklik ve bağımsızlık ilkesinin zedelenmesi demokratik yönetim ilkesi de zedelenmiş olmaktadır. Bu durum kooperatif yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, kooperatifçilik ilkelerinin doğru bilinmesi ve kooperatiflerde eksiksiz olarak uygulanması önem arz etmektedir.

2.1. Kooperatiflerde Üst Örgütlenme

Birbirinden bağımsız bir şekilde faaliyet gösteren kooperatifler ortaklarına sınırlı olarak hizmet verebilirler. Kooperatiflerin ortaklarına daha iyi hizmet verebilmesi, küresel işletmelerle rekabet edebilmesi, aracı ve tefecilerle mücadele edebilmesi için üst örgütlenmeye gitmeleri gerekmektedir.

Kooperatiflerde üst örgütlenme, kooperatiflerin birim kooperatiften ulusal birliğe kadar aşağıdan yukarıya doğru demokratik olarak örgütlenmesidir. Kişilerin tek başlarına karşılayamadıkları ihtiyaçlarını kaliteli ve ekonomik bir şekilde karşılayabilmek için emek ve sermayelerini bir araya getirerek oluşturdukları örgütlere “birim kooperatif” denir (Kara 2003: 56). Birim kooperatifler, ortaklarını yerel düzeydeki aracı ve tefecilere karşı koruyabilmektedirler. Ancak, ortaklarını küresel şirketlerden, büyük aracı ve tefecilerden koruyabilecek güçte değildirler (Mülayim 2013: 164). Bu nedenle, önce birim kooperatiflerin kendi aralarında birleşerek “kooperatif birliklerini”, genellikle aynı konuda faaliyet gösteren kooperatif birliklerinin kooperatif şeklinde birleşerek “merkez birliklerini” ve son olarak da ülkedeki kooperatif birlik ve merkez birliklerinin bir araya gelerek “milli kooperatifler birliğini” oluşturmaları gerekmektedir (Mülayim 2013: 162). Böylece, kooperatifler güçlü bir yapıya kavuşarak ortaklarına daha iyi hizmet verebilirler.

2.2. Kooperatiflerde Yönetim

Kooperatiflerde yönetim, birbirinden ayrı üç grubun bileşimi ile gerçekleşmektedir. Bunlar; ortaklar, yönetim ve denetim kurulları ve idari kadrolardan oluşmaktadır. İdari kadro, kooperatifte istihdam edilen ve ücretli olarak çalışan müdür ve personelden oluşmaktadır (Çıkin ve Karacan 1994: 54). Ortaklar, yönetim ve denetim kurulları ise kooperatif yönetim organlarını oluşturmaktadır. 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’na göre kooperatif yönetim organları; Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurullarını ifade etmektedir.

Genel kurul, oy kullanma hakkına sahip olan ortaklardan oluşmaktadır. Kooperatifin, tüm ortaklarını temsil eden ve karar verme yetkisine sahip olan en yetkili organıdır. Genel kurulda

ortaklar tarafından demokratik olarak alınan tüm kararlar toplantıda bulunsun ya da bulunmasın tüm ortakları kapsamaktadır. Ancak, ortaklar aldığı tüm kararlarda tamamen bağımsız olmayıp, kanun ve anasözleşmeye uygun kararlar almak zorundadır. Genel kurulun görevleri (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu 1969: 4579);

- Toplantıda başkanlık divanını seçmek,
- Kooperatif Anasözleşmesini değiştirmek,
- Yönetim, denetim ve gerektiğinde tasfiye kurulu üyelerini seçmek ve görevlerine son vermek
- Kooperatifin üst birliğe üye olmasına, kooperatifin dağılmasına veya başka bir kooperatifle birleşmesine karar vermek
- Bilanço ve gerektiğinde gelir gider farkının bölüşülmesi hakkında karar almak,
- Görevi sona eren yönetim ve denetim kurullarını ibra etmek,
- Gayrimenkul alımında ve satımında takip edilecek usul, alınacak gayrimenkulün niteliğini, yerini ve azami fiyatını, satılacak gayrimenkulün asgari fiyatını belirlemek gibi.

Genel kurul toplantısı, olağan genel kurul ve olağanüstü genel kurul olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Olağan genel kurul, kooperatifin normal çalışma dönemi sonunda (çoğunlukla 6 ay içerisinde) toplanıp, kooperatifin faaliyetleri ve hesaplarına ilişkin görüşmeler yapıldığı ve kararların alındığı kuruldur. Yılda zorunlu olarak 1 kez yapılmaktadır. Olağan üstü genel kurul; herhangi bir zamanda kooperatiflerin faaliyetleri ile ilgili olağanüstü durumlarda önemli ve acele kararların alındığı kuruldur (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu 1969: 4579).

Yönetim Kurulu, kanun ve anasözleşme hükümlerine uygun olarak ortaklar adına kooperatifin faaliyetlerini yöneten ve onu temsil eden yürütme organıdır. Yönetim kurulu, genel kurulda ortaklar arasından en az üç en fazla beş üye olarak, en fazla dört yıl için seçilmektedir. Yönetim kurulu ayda bir defa toplanmaktadır (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu 1969: 4582). 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 56.

maddesine göre seçilen yönetim kurulu üyelerinde genel olarak bulunması gereken şartlar; Türk vatandaşı olmak, aynı türde faaliyet gösteren başka bir kooperatifin yönetim kurulu üyesi olmamak, Türk Ceza Kanununda belirtilen suçlardan (zimmet, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik gibi suçlar) dolayı mahkum olmamak gibi şartlardır. Yönetim kurulu üyelerinin bu şartları sağlayıp sağlamadığı denetim kurulu üyeleri tarafından araştırılmaktadır. Yönetim kurulu üyelik şartlarını taşımadıkları halde üyeliğe seçilen veya üyeliğe seçildikten sonra bu şartları kaybeden üyeler varsa yönetim kurulunca görevlerine son verilir (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu 1969: 4582). Kooperatif yönetim kurulunun görevleri (Döner 2013: 59);

- Kooperatifin işlerini ortaklarının çıkarları doğrultusunda yürütmek,
- Kooperatife ait defter, hesap ve kayıtları kanun ve ana sözleşme çerçevesinde doğru olarak tutmak,
- Kooperatifin parasıyla kooperatife gerekli olan malları almak,
- Yönetim kurulu defterlerini, tutanaklarını ve genel kurul tutanaklarını saklamak,
- Yıllık faaliyet raporunu, bilanço ve gelir gider tablosunu hazırlamak ve denetim kuruluna incelenmek üzere vermek,
- Kooperatife ortak olmak isteyen kişilerin, ortaklık şartlarını taşıyıp taşımadığını incelemek ve gerekli incelemelerden sonra sonuç hakkında karar vermek,
- Kooperatife müdür atamak ve personel, işçi ve müstahdem almak,
- Kooperatif ortaklığından çıkmak isteyen kişilerin bu isteklerini karara bağlamak,
- Genel kurulu olağan veya gerekli durumlarda olağanüstü olarak toplantıya çağırarak ve genel kurul gündemini hazırlamak gibi görevleri bulunmaktadır.

Denetim kurulu, genel kurul adına kooperatifin bütün işlem ve hesaplarını kontrol eden bir kuruldur. Denetçiler, kooperatifin denetim işlerini yerine getirmek üzere genel kurulda ortak ya da ortak dışındaki kişilerden en az bir veya daha fazla denetçi seçilmektedir. Denetim

kurulu üyelerinde bulunması gereken şartlar; Türk vatandaşı olmak, Türk Ceza Kanununda belirtilen suçlardan (zimmet, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik gibi suçlar) dolayı mahkum olmamak, kooperatifin yönetim kurulu üyesi olmamak, kooperatif personeli ve yönetim kurulu üyeleri ile üçüncü dereceye kadar akraba olmamak gibi şartlara sahip olması gerekmektedir (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu 1969: 4583). Denetim kurulunun görevleri (Döner 2013: 61);

- Kooperatif defter ve belgelerini incelemek ve kooperatif kasasını saymak, genel kurula sunulmak üzere rapor hazırlamak,
- Kooperatif defterlerinin yönetim kurulu tarafından düzenli olarak tutulup tutulmadığını saptamak,
- Kooperatifi veya ortakları zarara uğratabilecek bilgileri öğrendiği takdirde, bu bilgileri saklamak,
- Yönetim kurulu üyelerinin üyelik şartlarını taşıyıp taşımadıklarını incelemek, şartlara uymayan veya sonradan bu koşulları kaybeden üyelerin yönetim kurulu üyeliğinden çıkarılmasını yönetim kurulundan talep etmek,
- Yönetim kurulunun kanun ve anasözleşmeye aykırı faaliyetlerde bulunduğunu tespit ettiği zaman genel kurulu toplantıya çağırarak gibi görevleri bulunmaktadır.

Denetim kurulu üyeleri asil ve yedek olmak üzere en az 1 yıl için seçilirler. Denetçiler yılda en az 4 kez toplanırlar ve kooperatifin defter ve belgelerini denetlerler (Döner 2013: 61).

3. Ahi Teşkilatının Özellikleri Ve Ahi Teşkilatının Yapısı

Ahilik, XIII. Yüzyılda Ahi Evran tarafından kurulmuş, Türklerin sanat ve meslek alanlarında yetişmelerini ve ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir teşkilattir. Bu teşkilat, kişilere hem mesleğin inceliklerini öğreterek bir meslek sahibi olmasını hem de toplum hayatını düzenleyen kuralları benimseterek onurlu, ahlâklı ve erdemli yaşamalarını sağlamaktaydı (Zorlu ve ark. 2012: 77).

Ahilik ilk zamanlarda sadece debbağlık ve ona bağlı deri işçiliği ile uğraşırken daha sonra bu sanat kollarının sayısı otuz ikiye yükselmiş (Çağatay 1997: 215) ve Anadolu'nun her şehir ve kasabasına hatta köylerine kadar yayılmıştır. Buralarda faaliyet gösteren tüm esnaf ve sanatkarları bünyesinde toplamış ve çok yönlü sosyal bir kuruluş haline gelmiştir (Gündüz ve ark. 2012: 39).

Ahiliğin amacı, zengin ile yoksul, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak toplumun huzur içerisinde yaşamasını sağlamaktır. Bu bağlamda ahilik güçsüzü koruyan, insanı kandırmayan, çalışmayı bir ibadet sayan (Soysal ve Tan 2013: 85) haksız rekabeti ortadan kaldıran, bireysel ve toplumsal huzuru sağlamaya çalışan bir teşkilattir (Tatlilioğlu 2014: 555).

Mesleki ve ahlaki bir örgüt olan Ahi Birliklerine, mesleği ve sanatı olan her tarikata mensup kişi üye kabul edilmiştir. Ancak, herhangi bir meslek veya sanatı olmayanların, inançsızların, falcıların ve büyücülerin, hırsızların, yalancıların, dolandırıcıların, karaborsacıların, hilekârların ahiliğe girmeleri bir takım kurullarla yasaklanmıştır. Hatta kişi ahiliğe girmiş bile olsa bu sayılan kötü durumlardan herhangi birine mensup olduğunda ahilikten çıkarılmakta ve ustalığı düşmekteydi (Çalışkan ve İkiz 2001: 21). Ahi teşkilatına kadınlar da üye olarak kabul edilmemekteydi. Kadınların üye olabilecekleri ve üretim yapabilecekleri Bacıyan-ı Rum adlı (Anadolu Bacıları) bir örgüt bulunmaktaydı (Tatlilioğlu 2012: 72). Ahi birliklerinde “Dâhili” ve “Harici” olmak üzere iki tip üye bulunmaktaydı. Dâhili üyeler; sürekli olarak çalışan yamaklar, çıraklar, kalfalar ve ustalardan oluşmaktayken, Harici üyeler ise; emekliler, maluller ve özürümlerden oluşmaktaydı (Erken 2008: 97).

Ahilikte eğitime büyük önem verilmiştir. Eğitim, kişinin çocukluğundan başlayarak tüm hayatı boyunca devam etmekteydi. Ahilerde eğitim iki şekilde yapılmaktaydı. Birincisi gündüz işyerinde teorik ve pratik olarak “yaparak öğrenme” ve “beceri geliştirme” tekniğine dayanan mesleki eğitim, ikinci eğitim ise geceleri konuk evlerinde (Zaviyelerde) verilen ahlak eğitimiydi. Ayrıca, haftanın belli günlerinde askeri

eğitimler de verilmekteydi (Durak ve Yücel 2010:153).

Ahilikte rekabet, müşteri çalmak için hileli yollara başvurarak değil, müşteriye daha kaliteli ve uygun fiyatlı mal ve hizmet üreterek gerçekleştirilmiştir. Ahi Birliklerinde ürünler aracı kullanılmadan uygun bir fiyatla üreticiden tüketiciye doğrudan “bedesten”, “arasta” veya “kapalı çarşı” adı verilen çarşılarında pazarlanmıştır. Bu çarşılarında tüketiciler doğrudan üreticiden bir çok benzer ürünü bir arada bularak hem kaliteli hem de uygun fiyatlı ürünleri satın alma imkanına sahip olmuşlardır. Böylece, tüketicilerin haksız rekabetten korunmuş olmaları sağlanmıştır (Karagül 2012: 13).

Ahi birliklerinde üyelerine sosyal güvenlik sağlamak, onları tefecilerden korumak ve hammadde temin etmek için “Orta Sandığı” bulunmaktaydı. Orta sandığının gelirlerini; her esnaf tarafından sandığa yatırılan gelirler (teşkilat tarafından belirlenen satış miktarının belirli bir yüzdesi), terfi harçları (yamaklıktan çıraklığa, çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa yükselirken ödenen paralar), teşkilata ait mülklerin gelirleri ve çeşitli bağışlar oluşturmaktaydı. Orta sandıklarının giderleri; teşkilata ait mülklerin tamir masrafları, vergiler, görevlilerin maaşları, sosyal amaçlı esnaf toplantılarının giderleri, satın alınan mülklerin bedelleri, yoksul kişilere yapılan yardımlar ve teşkilatın harici üyelerine yapılan yardımlardan oluşmaktaydı. Giderlerden sonra sandıkta para kalıyorsa, bu artan paradan esnafa ayni ve nakdi kredi verildi. Böylece, esnaf tefecilerin eline düşmekten kurtulmuş olurdu (Bayram 2012: 88).

Ahi Birliklerinde, üretilen malların kalitesi ve miktarı, kişilerin iş yeri açabilmeleri öncelikle devlet tarafından yapılmaktaydı. Devletin ulaşamadığı yer ve zamanlarda esnaf ve sanatkârlar kendi kendilerini denetlemekteydiler. Bu bağlamda esnaf ve sanatkârlar, yeni işyeri açma veya kapatma, hammadde temini ve dağıtımı, ürün garantisi, kaliteli ürün üretilmesi, çalışma ilkelerini belirleme, borçlanma, iş ahlakı, tüketici şikâyetleri gibi sorumlulukları üstlenmişlerdi (Karagül 2012: 11).

Ahi birliklerinde “ben” duygusu yerine, “biz” duygusu ön planda olmuştur. Öyle ki esnaf ve sanatkârlar gelen müşterilerine “Ben bugün satış yaptım. Siz komşumdan alın, o henüz

siftah yapmadı” diyecek kadar fedakâr, erdem ve fazilet sahibi olan kişilerden oluşmuştur. Ahi birliklerinde işbölümü ve uzmanlaşmaya büyük önem verilmiştir. Birlik üyeleri tek bir işte uzmanlaşır ve iş değiştirmeleri veya birden fazla işle uğraşmaları hoş karşılanmazdı. Çünkü kişinin sürekli iş değiştirmesi sebat göstermeyen ve istikrarsız bir yapıda olduğunu göstermekteydi. Bu durum, bu kişilerin ahi üyesi olabilecek özelliklere sahip olmadığını göstermekteydi (Soysal ve Tan 2013: 86).

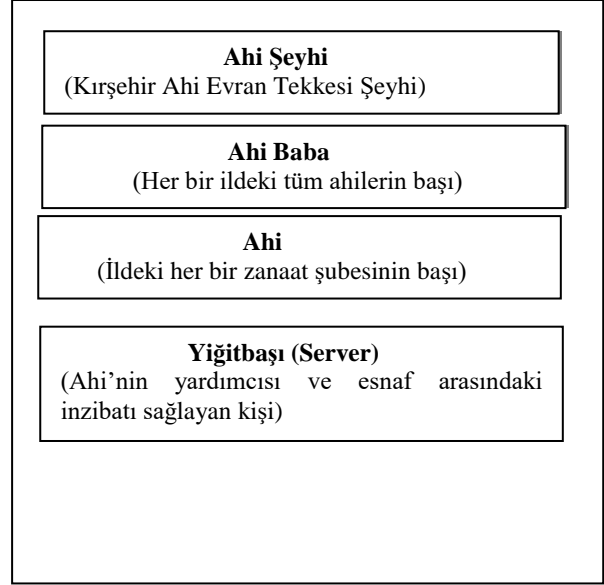
Sonuç olarak, Ahilikte kaliteli mal üretmek, belli oranda kâr elde etmek ve adil bir kalite kontrol sistemi ile çalışmak bu modelin ekonomik hayatının vazgeçilmez esaslarını oluşturuyordu (Durak ve Yücel 2010: 160).

3.1. Ahi Birliklerinde Örgütlenme

Ahi Birlikleri, Osmanlı topraklarının hemen hemen her yerinde örgütlenmişlerdir. Yerleşim merkezlerinde her sanat dalına ait ayrı ayrı birlikler kurulmuştur. Eğer, yerleşim merkezlerinde ayrı birlikler oluşturacak kadar esnaf ve sanatkâr yoksa birbirine yakın meslek mensupları aynı birlikte toplanmışlardır. Yerleşim merkezlerinde kurulmuş olan bu birlikler Kırşehir’de ki “Ahi Evran Zaviyesine” bağlanmışlar ve bu Zaviye Ahi teşkilatının merkezi olarak kabul edilmiştir (Karaman 2014: 97).

Ahi Birliklerinde tabandan gelen bir örgütlenme söz konusu olup, aşağıdan yukarıya doğru yiğitbaşı, ahi, ahi baba ve ahi şeyhi olarak örgütlenmişlerdir.

Yiğitbaşı, Ahinin yardımcısı ve esnaflar arasındaki düzeni sağlayan ilk mercidir. Yiğit başının bağlı olduğu ve onun üzerinde “Ahiler” bulunmaktadır. Ahiler, her ilde her bir meslek grubunun başı durumundadır. Ahilerin bağlı olduğu ve tüm Ahilerin lideri olarak kabul edilen bir üst merci “Ahi Babalar”dır. Ahi Babanın bağlı olduğu ve Ahi teşkilatının en üstünde Kırşehir Ahi Evran Zaviyesinin başında bulunan “Ahi Şeyhi”dir. Ahi Şeyhi Ahi Evran’ın halifesi olarak kabul edilmiştir. Teşkilatın bu grubu, yönetenler grubunu oluşturmaktadır (Erbaşı 2012: 1324). Ahi Birliklerinin teşkilat yapısı şekil 1’de verilmiştir.

Kaynak: Durak, İbrahim ve Yücel, Atilla (2010). “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri Ve Günümüze Yansımaları”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 15: 151-168.

Şekil 1. Ahi Birlikleri'nin Teşkilat Yapısı

Teşkilatın bir de yönetilenler grubu bulunmakta olup, iş yerinde çalışan yamak, çırak, kalfa ve ustadan oluşmaktadır (Erbaşı 2012: 1324).

Ahi teşkilatının ilk zamanlarında yönetim kademesi Yiğitlik, Ahilik, Nakiplik, Halifelik, Şeyhlik ve Şeyh’ül-Meşayihlik kademelerinden oluşurken, zamanla yönetim yapısında birtakım değişiklikler olmuştur. Yönetimde gerçekleşen değişikliklerden sonra bazı kademeler kaldırılmış ve seçimle yönetici tayin edilme şekli benimsenmiştir. Yeni yönetim şekli aşağıdan yukarıya doğru Yiğitbaşı, Kethüda (Ahi Baba), Nakip ve Şeyh şeklinde olmuştur (Günay 2008: 32).

3.2. Ahilikte Yönetim

Ahilik teşkilatı, Büyük Meclis ve İdare Kurulu (Yönetim Kurulu) olmak üzere iki kurul tarafından yönetilirdi. Büyük meclis, Ahi teşkilatının en yetkili organı olup, bir yerleşim yerindeki bütün Esnaf Şeyhlerinin toplanmasıyla meydana gelmekteydi. Eснаflar arasında koordine ve dayanışma sağlayan büyük meclis kendi içerisinde seçilen “Ahi Baba Vekili” adı verilen bir başkan tarafından yönetilmekteydi. Büyük meclis her ayın sonuncu Cuma günü

toplantıydı. Büyük meclisin başlıca görevleri (Durak ve Yücel 2010: 158);

- Yönetim kurulunun aldığı kararları incelemek,
- Yönetim kurulu tarafından çözülemeyen anlaşmazlıkları karara bağlamak,
- Büyük mecliste alınan kararları hükümete bildirmek,
- Hükümetin esnaf hakkında aldığı kararları üyelerine bildirmek vb. görevlerdir

Yönetim kurulu, Esnaf Şeyhi ile birlikte Ahi teşkilatının karar organıydı. Yönetim Kurulu, her sanat kolunun kendi üyeleri arasından seçtikleri biri başkan olmak üzere beş kişiden oluşmaktaydı. Yönetim kurulu başkanı “Kethüda” (Ahi Baba), daha çok eğitim işlerinden sorumluydu. Yönetim kurulu Esnaf Şeyhinin başkanlığında her ayın birinci ve üçüncü Cuma günleri toplanırdı. Yönetim kurulunun görevleri (Bayram 2012: 91);

- Eski yönetimden devraldığı evrak ve hesaplarla ilgili defterleri incelemek ve bunları büyük meclise bildirmek,
- Esnafın meslek sorunlarını çözümlenmek,
- Orta sandığını denetlemek,
- Kalfalık ve ustalık törenlerini düzenlemek,
- Birliğe ait binaların bakımını, onarımını yaptırmak ve bunları kiraya vermek,
- Teşkilatta çalışanların maaşlarını ödemek olarak sıralayabiliriz.

Ahi Birliklerinde hem seçimlerin yapılması hem de kararların alınması oy birliği ile yapılmaktaydı. Her esnaf dalındaki idarecilerin seçilmesinde, o meslek dalındaki ustaların oy kullanması ile gerçekleşirdi. Ustalar, Ahi Baba ve yönetim kurulunu seçerken her birisi için ayrı ayrı oy kullanırlardı. Ahi Biliklerinde denetim, sıkı bir şekilde gerçekleştirilmekteydi. Seçimle gelen tüm yönetim kademesindeki üyelerin meslek etiğine uygun tutum ve davranış gösterip göstermediği kontrol edilir ve kurallara uygun hareket etmeyenler cezalandırıldı. Denetimin daha sağlıklı yapılabilmesi için, Ahi ahlak kurallarına aykırı davranan birlik üyelerini herkesin şikâyet etme hakkı, hatta dava etme hakkı bile bulunmaktaydı (Karaman 2014: 100).

4. Sonuç

Araştırmanın ana amacı, 13. yüzyılda kurulmuş Ahi Birlikleri ile 19. yüzyılın ortalarına doğru İngiltere’de kurulmuş ve tüm dünyaya yayılmış kooperatifçilik hareketi arasındaki benzer ve farklı yönleri ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Ahi Birlikleri ile kooperatifler arasındaki benzer ve farklı yönler şu şekildedir;

Gerek Ahi Birlikleri’nde gerek kooperatiflerde karşılıklı yardım ve dayanışma, kardeşlik, fedakârlık, herkese iş, eşit kazanç gibi kurallar benimsenmiş ve uygulanmıştır.

Ahilikte meslek ve sanatı olan herkes gönüllü olarak Ahi Birliklerine üye olabilirdi. Ahi Birliklerinde din, dil, ırk ayrımı yapılmadan herkese eşit muamele yapılmıştır. Ahiliğin bu yönü kooperatifçilik ilkelerinden “Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesine” benzerlik göstermektedir. Ancak, kadınların üye olması konusunda farklılık görülmektedir. Kadınlar, Ahi Birliklerine üye olamazlarken, kooperatiflerde ortaklığın sorumluluğunu kabul eden her kadın kooperatiflere ortak olabilir ve erkekler gibi eşit haklara sahip olmaktadır. Ahi Birliklerine üye olamayan kadınlar Anadolu Bacıları adlı teşkilata üye olabilirler ve burada üretim yapabilirlerdi. Bu açıdan, Anadolu Bacılar teşkilatını günümüzdeki kadın kooperatiflerine benzetebiliriz. Günümüzde kadın kooperatiflerine sadece kadınlar ortak olabilir ve burada faaliyetlerini gerçekleştirebilirler.

Ahilikte yönetim Büyük Meclis ve İdare Kurulu (Yönetim Kurulu) tarafından yapılmaktaydı. Büyük meclis teşkilatın en yetkili organını oluşturmakta olup, tüm kararlar burada alınırdı. Yönetim kurulu, teşkilatın günlük faaliyetlerini yerine getirir ve ayda bir kez toplanırdı. Ahi teşkilatında her üye eşit söz hakkına sahip olup seçimler demokratik olarak yapılırdı. Ahi birliklerinin yönetimi kooperatifçiliğin “Ortağın Demokratik Yönetim İlkesine” benzerlik göstermektedir. Demokratik yönetim ilkesine göre, kooperatiflerde her ortağın bir oy hakkı bulunmakta ve demokratik olarak yönetilmektedirler. Yönetim organları; genel kurul, yönetim ve denetim kurullarından oluşmaktadır. Genel kurul kooperatifin en yetkili organı olup, kooperatifi ilgilendiren tüm kararlar burada alınmaktadır.

Yönetim kurulu kooperatifin günlük faaliyetlerini yerine getirmektedir. Denetim kurulu ise yönetim kurulunu ve kooperatifi denetlemektedir. Yönetim bakımından Ahi Birlikleri ile kooperatifler arasındaki fark; Ahilikte büyük meclis ayda bir kez toplanırken, kooperatiflerde genel kurul yılda bir kez toplanmaktadır.

Ahi Birliklerinde eğitime çok önem verilmiştir. Eğitim iki şekilde yapılmaktaydı: birincisi işyerinde teorik ve pratik olarak “yaparak öğrenme” ve “beceri geliştirme” tekniğine dayanan işyerinde yapılan eğitim ikinci eğitim ise zaviyelerde verilen ahlak ve dini eğitimidir. Ayrıca, haftanın belli günlerinde silah talimleri ve ata binme eğitimi verilmektedir. Ahi teşkilatındaki eğitim kooperatifçilik ilkelerinden “Eğitim Öğretim ve Bilgilendirme İlkesine” benzerlik göstermektedir. Bu ilkeye göre, kooperatifler seçilmiş ve atanmış yöneticilerine, çalışanlarına ve ortaklarına kooperatifçilik, üretim, pazarlama gibi konularda eğitim vermektedir. Ayrıca, toplumu kooperatifçilik konusunda bilgilendirmektedir. İki kurum arasındaki fark ise, Ahi Birliklerinde dini eğitim verilmekteyken, kooperatiflerde dini eğitim verilmemektedir.

Ahi Birliklerinde tabandan gelen bir örgütlenme vardı. Ahi teşkilatı yönetenler ve yönetilenler şeklinde bir örgüt yapısına sahipti. Yönetenler gurubunda aşağıdan yukarıya doğru, yiğitbaşı, ahiler, ahi baba ve ahi şeyhi bulunmaktaydı. Teşkilatın yönetilenler grubunda ise, iş yerinde çalışan yamak, çırak, kalfa ve ustadan oluşmaktaydı. Ahi Birliklerindeki bu teşkilat yapısı “Kooperatifler Arası İşbirliği İlkesine” benzerlik göstermektedir. Bu ilkeye göre kooperatifler, ortaklarına daha iyi hizmet verebilmek, daha güçlü olabilmek ve rekabet edebilmek için yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde tabandan gelen bir örgüt yapısına sahiptir.

Ahi Birliklerinde üyeler, yamaklıktan ustalığa kadar geçen sürede ahlak kuralları çerçevesinde ve yasalara uygun olarak faaliyet göstermeleri gerektiği konusunda yetiştirilmişlerdir. Ahiler yasalara ve ahlak kurallarına uygun hareket etmenin yanında “Orta Sandıklarında” toplanan gelirlerden yoksullara, özürülere, düşkünlere yardım ederek gönüllü faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Böylece, Ahiler ekonomik sorumluluklarının yanında yasal, ahlaki ve gönüllü

sorumluluklarını da yerine getirerek, sadece üyelerinin değil, toplumun da çıkarlarını düşünerek hareket etmişlerdir. Bu da kooperatifçilik ilkeleri arasında yer alan “Toplumsal Sorumluluk İlkesine” benzerlik göstermektedir.

Ahi Birlikleri ile kooperatifler arasında amaçlar yönünden de benzerlikler görülmektedir. Her iki örgütte de asıl amaç daha fazla üretmek daha fazla kar elde etmek değil, üyelerine daha iyi hizmet etmektir. Bunun yanında, her iki örgütte de üretici ile tüketici arasında yer alan araçları kullanmadan ürünlerin kaliteli ve uygun fiyatlı olarak tüketiciye ulaştırılmasını sağlamak ve üyelerine kredi vererek onları tefecilere karşı korumak şeklinde benzer amaçları da bulunmaktadır.

Ahi Birlikleri ile kooperatifler arasındaki diğer benzer özellikler; her iki örgütte de rekabette hileli yollara başvurulmadan rekabet yapılması ve “ben” duygusu yerine “biz” duygusunun hakim olmasıdır.

Benzer yönlerinin dışında iki örgüt arasında farklarda bulunmaktadır. Ahi birliklerinde orta sandıklarından maddi durumu iyi olmayan üyelere yardım yapılması, piyasadaki fiyat ayarlamalarının yapılması, orduya talimli asker gönderilmesi, devlet kurulmasında etkili olması, zaviyelerde ahlaki ve dini eğitim verilmesi gibi kooperatiflerden farklı özelliklere sahiptir. Ayrıca, Ahilerde yönetimde alınan kararlar devlete bağlı olan “kadı”ya onaylatılırdı. Ancak, kooperatifler “Özerklik ve Bağımsızlık İlkesine” göre devletten bağımsızdırlar. Bu ilkeye göre, kooperatifler devlet ve özel sektör ile işbirliği yapar ancak hiçbir şekilde demokratik yönetimine, özerklik ve bağımsızlığına zarar vermeden işbirliği yapmaktadır.

Sonuç olarak, Ahi Birlikleri kooperatifleri andırmakta ve kooperatifçilik ilkelerinin bir kısmını da içinde bulundurmaktadır. Üyelerine hem mesleki hem de ahlaki eğitim veren, piyasa fiyatlarını düzenleyen, Devlet kuran, orduya asker yetiştiren, toplumda iç huzuru sağlayan Ahi Birlikleri bu özellikleri ile hem kooperatiflerin başlangıcı hem de kooperatifleri aşan kuruluşlar olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- Bayram, S.** (2012). “Osmanlı Devleti’nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21: 81-115
- Çağatay, N.** (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çalışkan, Y. ve İkiz M. L.** (2001). *Kültür, Sanat Ve Medeniyetimizde Ahilik*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çıkin, A. ve Karacan, A. R.** (1994). *Genel Kooperatifçilik*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Döner, B.** (2013). *Kooperatif Muhasebesi*. Ankara: Murathan Yayınevi.
- Durak, İ. ve Yücel, A.** (2010). “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri Ve Günümüze Yansımaları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 15: 151-168.
- Erbaşı, A.** (2012). “Ahi Teşkilatında Yönetim Fonksiyonlarıyla İlgili Uygulamalar”. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7: 1321-1331.
- Erken, V.** (2008). *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*. Ankara: Bilge Ofset Matbaacılık Yayıncılık.
- Günay, A.** (2008). *Akıllıkta Mesleki Dayanışma*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Gündüz, A. Y., Kaya, M. ve Aydemir, C.** (2012). “Ahilik Teşkilatında ve Günümüzde Tüketicilerin”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi* 15: 37-54.
- Hazar, N.** (1990). *Kooperatifçilik Tarihi*. Ankara: Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı.
- İnan, İ. H.** (2008). *Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Kara, M.** (2003). *Kooperatifçilik*. Ankara: Eduser Yayıncılık.
- Karagül, M.** (2012). “Ahilik Ve Sosyal Sermaye Bağlamında İş Ahlakı Ve Üretim İlişkisi”. *Akademik Bakış Dergisi* 32: 1-16
- Karaman, R.** (2014). “Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi Ve Çorum Tarihinde Ahilik”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1: 93-109.
- Mülayim, Z. G.** (2013). *Kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özcan, O.** (2007). *Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Rehber, E.** (2011). *Kooperatifçilik*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Serinikli, N.** (2009). *Küreselleşme Sürecinin Kooperatifçilik Hareketine Etkisi Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye İçin Öneriler*. Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Soysal, A. ve Tan, M.** (2013). “Ahilik İlkelerinin Günümüz İşletmelerine Yansıması: Kilis Küçük Sanayi Sitesi İşletmeleri Örneği”. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6: 186-202.
- Tatlıoğlu, K.** (2012). “Ahilik Teşkilatında Anadolu Türk Kadınının Girişimciliğine Sosyal-Psikolojik Bir Yaklaşım”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2: 69-92.
- Tatlıoğlu, K.** (2014). “Ahi Evran’ın Öğretileri Bağlamında Günümüzün Sosyoekonomik Sorunlarına Genel Bir Bakış”. *Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 555-567.
- Yüksel, S.** (2005). “Kooperatifçiliğin Türkiye’deki Tarihi Gelişimi, Önemi ve Sayısal Veriler Işığında Günümüzdeki Durumu”. *18. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi, Kooperatifçiliğin Sorunları, Çözümler ve Fırsatlar*. Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları. 191-203.
- Zorlu, K. Merdan, A. Ve Ege, Ö.** (2012). “Ahilik Kültürünün Günümüz İşletmelerinde Bilinirliği Üzerine Bir Araştırma: Gümüşhane Örneği”. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks* 4: 73-94.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu (1969).